BAKÜ’ DEKİ ÇOK KATLI KONUT YAPILARINDA MEKÂNSAL VE GÖRSEL DEĞİŞİM SÜRECİ ¹

SPATIAL TRANSFORMATION OF MULTI-STOREY RESIDENTIAL BUILDINGS IN BAKU

Tural SADİGLİ¹, Yasemin ERKAN YAZICI²

¹ *İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Mezunlu), İstanbul / Türkiye*

² *İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul / Türkiye*

ORCID ID: 0000-0002-3323-9603¹, 0000-0002-1175-8445²

Öz: Amaç: Nüfus yoğunluğunun artışı, teknolojiye yeni yaklaşımlar, ekonomik, sosyal ve siyasi faktörler gibi nedenler, Bakü’deki çok katlı konutların zaman içerisinde hem mekânsal hem de görsel olarak değişim göstermesine neden olmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda, bu etkenlerin Bakü’de üç farklı zamanda diliminde değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir. Bu zaman dilimleri, 1920–1950 yılları arası, 1950–1990 yılları arası ve 1990’dan günümüze olmak üzere üç dönem olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada, belirlenen üç dönemde Bakü’deki çok katlı konut yapılarında oluşan mekânsal ve görsel değişim sürecinin incelenmesi amaçlanmıştır. **Yöntem:** Dönemlerin karakteristik özelliklerini en iyi yansıttığı düşünülen, ilk iki dönemde beşer, son dönemde ise üç olmak üzere toplam on üç çok katlı konut seçilmiş, mekânsal ve görsel açıdan incelenmiştir. **Bulgular:** Seçilen örnekler üzerinden yapılan alan çalışmasından elde edilen veriler ışığında, Bakü’deki çok katlı konutların, belirlenen dönemlerdeki mekânsal ve görsel değişim süreci, dönemlere göre değerlendirilmiştir. **Sonuç:** Mekân büyüklükleri, mekânların birbirleriyle olan ilişkileri ve cephe tasarımında her döneme özgü bir takım farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mimari Tasarım, Tip Projeler, Ekonomik Faktörler, Sosyal Faktörler, Siyasi Faktörler

Abstract: Aim: Increase in population density, innovations in technology, economic, social and political factors have caused the change of multi-storey residential buildings in Baku, both spatially and visually in time. Research results indicate that there has been significant changes these factors in three different time periods in Baku. The three distinctive time periods used in this study are the years from 1920 to 1950, 1950 to 1990 and 1990 to present day. This study aims to investigate the spatial and visual transformation of the multistory residential buildings in Baku during the aforementioned three time periods. **Method:** A total of thirteen multistory buildings, five buildings from the first two time periods and three buildings in the final time period, which reflect the characteristics of their time period, have been selected and evaluated in terms of their visual and spatial aspects. **Findings:** In the light of the case studies on selected buildings, transformation of spatial and visual aspects of multistory buildings in Baku have been evaluated for each selected time period. **Conclusions:** A number of distinctions have been identified for each study period in terms of the size of spaces, relationships between the spaces and the design of the facades.

Key Words: Architectural Design, Stereotype Projects, Economic Factors, Social Factors, Political Factors

Doi: 10.17365/TMD.2018.1.8

- (1) *Sorumlu Yazar: Yasemin ERKAN YAZICI, İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul / Türkiye, y.erkanyazici@iku.edu.tr, Geliş Tarihi: Received: 28.01.2018 - Kabul Tarihi: Accepted: 15.03.2017*
Makalenin Türü: Type of article (Araştırma – İnceleme / Research Review) Çıkar Çatışması - Conflict of Interest: Yok / None “ Etik Kurul Raporu Yok – None of Ethics Commit

GİRİŞ

Nüfus yoğunluğunun artışı, teknolojiyeke yeni-
nilikler, ekonomik, sosyal ve siyasi faktörler
gibi nedenler, Bakü'deki çok katlı konutların
zaman içerisinde hem mekânsal hem de görsel
olarak değişim göstermesine neden olmuştur.
Bakü, Azerbaycan'da sosyalizmin etkisi altı-
na girmiş ilk ve bu etkiye bağılı değişimin en
hızlı yaşandığı şehirdir. Ayrıca, Bakü'de bu
etkiye bağılı yaşam alanlarının somut örnekle-
rinin günümüzde var olması ve Bakü için bu
kapsamda bir çalışmanın daha önce yapılmamış
olması da çalışma alanı olarak Bakü'nün
seçilmesinde etkili olmuştur.

Yapılan literatür araştırmaları neticesinde 20.
yüzyılda, çok katlı konut üretim sürecinde üç
dönem göze çarpmaktadır. 1920–1950 yılları

arası, Bakü'de toplu konut inşaatlarının baş-
ladığı ve Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin
Sovyetler Birliğine katıldığı dönem, 1950–
1990 yılları arası, tip projelerin uygulandığı
dönem, 1990'dan günümüze ise yüksek katlı
binaların yapım hızının arttığı ve Azerbaycan
Cumhuriyetinin bağımsızlığını kazandığı dö-
nemdir.

Bu çalışmada Bakü'deki çok katlı konut ya-
pılarının, yukarıda açıklanan üç dönem bağ-
lamında geçirdiği mekânsal ve görsel değı-
şim sürecinin araştırılması amaçlanmıştır.
Bu kapsamda ele alınan 13 konut (Şekil 1),
dönemlerin ekonomik, sosyal ve siyasi özel-
likleri, hangi mekânların zamana bağılı olarak
korunduğu ve değışen yaşam şartlarının etki-
siyle hangi mekânın dönüşmüş olduğu dikka-
te alınarak incelenmiştir.

Şekil 1. İncelenen Çok Katlı Konutların Bakü'deki Konumları ¹

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

AMAÇ

Bu çalışmada 1920–1950 yılları arası, 1950–1990 yılları arası ve 1990’dan günümüze olmak üzere belirlenen üç dönemde Bakü’deki çok katlı konut yapılarında oluşan mekânsal ve görsel değişim süreci ve bu süreçte etken olan ekonomik, sosyal ve siyasi faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

KAPSAM

Farklı dönemlere ait çok katlı konutların mekânsal ve görsel değişim sürecinin belirlenmesi amacıyla çalışma alanı olarak Bakü’nün merkezi seçilmiştir. Çalışmada ilk olarak belirlenen üç dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Belirlenen dönemleri en iyi yansıttığı düşünülen 13 yapı mekânsal açıdan incelenerek dönemlere göre karşılaştırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bakü’nün tarihi araştırılarak çok katlı konut yapılarını etkileyen kırılma noktaları belirlenmiştir. Belirlenen üç kırılma noktası ekonomik, sosyal ve siyasi bağlamda ele alınmıştır. Bu üç döneme ait, Bakü’nün merkezinde yer alan ve planlarına ulaşılabilen 13 çok katlı konut yapısı seçilmiştir. Yapılar fotoğraflanmış, planlar sadeleştirilmiş ve yapılar hakkında literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar dönemlerin özellikleri ile karşılaştırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN KISITLARI

Bakü’nün merkezinde belirlenen üç döneme ait daha fazla çok katlı konut yapısı olmasına rağmen planlara ulaşmadaki zorluklar nedeniyle sadece 13 adedi incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Azerbaycan’da özellikle Bakü’de nüfus yoğunluğunun artışıyla beraber, teknolojiye yenilikler, ekonomik, sosyal ve siyasi etkenler gibi nedenlerin çok katlı konutların mekânsal ilişkilerinde ve dış görünüşlerinde değişikliklere neden olduğu gözlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın problemi aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

Bakü’deki çok katlı konut yapılarının mekânsal ilişkileri ve dış görünüşleri zamana bağlı olarak nasıl değişiklik gösteriyor ve bu değişiklik yapının inşa edildiği dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısı ile nasıl ilişkilidir?

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Bu makalede Bakü’deki çok katlı konut yapılarının mekânsal ilişkilerinin ve dış görünüşlerinin zamana bağlı olarak değişiklik gösterip göstermediği araştırılmıştır. Alan çalışmasının hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H₁: Çok katlı konut yapılarının mekânları arasındaki ilişkiler, inşa edildiği dönemin

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

ekonomik, sosyal ve siyasi yapısına göre şekillenmektedir.

H₂: Çok katlı konut yapılarının dış görünüşleri, inşa edildiği dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısına göre farklılık göstermektedir.

1920 – 1950 YILLARI

1920’lerde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Sovyetler Birliğine dâhil olmuştur. Bu dönemde Bakü’de işçi sınıfının baraka tipli yaşam alanlarından yeni konutlara taşınması amacıyla ilk büyük ölçekli toplu konutların ve kasabaların inşaatına başlanmıştır. 30’lu yıllarda Bakü’nün kuzeybatısında (eski adıyla Ermenikend) başlatılan konut inşaatları daha sonraları Bakü’nün merkezinde ve diğer şehirlerde de devam etmiştir (Aliyev, 2013: 144-145). 40’lı yıllardan itibaren artık çok daireli konut yapılarının üretiminden söz edilmeye başlanmıştır (Fatullaev, 1986: 42).

Bu nedenlerden dolayı dönem karşılaştırması 1920’den itibaren başlamış fakat çok katlı konut örnekleri 1940’lı yıllardan seçilmiştir. Diğer bir neden ise 1920’li yıllara ait günün-

müzde olan yapı sayısının az olması olanların da planlarına ulaşmadaki güçlölüdür.

Araştırma kapsamında 1920-1950 yılları arasında Bakü’de inşa edilen, Buzovnanefit Apartmanı, İlim İşçileri Apartmanı, Mingcehaurgesstroy Apartmanı, Azneftzavod Apartmanı ve Artist Evi Apartmanı mekân ilişkileri bağlamında incelenmiştir.

Buzovnanefit Apartmanı

Buzovnanefit apartmanının ana kısmı altı katlı, köşelerdeki kulelerse sekiz kattan oluşmakta ve binada toplam 58 daire bulunmaktadır (Şekil 2). Bu dairelerin 6’sı tek odalı, 20’si iki odalı, 20’si üç odalı ve 12’si dört odalıdır. Bina cephe olarak simetrik görünse de plan olarak simetrik değildir. Sol kısımda on bir sağ kısımda ise dokuz daire yer almaktadır. Binanın sol kısmına ait on bir daireden ikisi stüdyo, üçü tek odalı, dördü iki odalı ve ikisi üç odalıdır. Sağ kısımdaki dairelerden biri stüdyo, ikisi tek odalı, dördü iki odalı ve ikisi üç odalıdır. Dairelerin hepsinde çift yöne bakan cephe ile doğal havalandırma sağlanmış, açık ve kapalı balkonlar tasarlanmıştır.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Şekil 2. “Buzovnanefit” Apartmanı (Kasimov, 2004-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

İlim İşçileri Apartmanı

Özel talep doğrultusunda projelendirilen “İlim işçileri” apartmanının ana kısmı beş kattan, köşede yerleştirilmiş blok ise yedi kattan oluşmakta ve binada toplam 37 daire bulunmaktadır (Şekil 3). Bu dairelerin 33’ü dört odalı, 2’si üç odalı ve 2’si iki odalıdır.

Binanın bütün daireleri çift cepheli olarak tasarlanmıştır. Sovyet dönemi konutlarının aksine bu dairelerde hizmetli odası da yer almaktadır. Balkonlar dış ortamla ilişki kurmanın yanı sıra pencereler için güneş koruyucu olarak da düşünülmüştür (Kasimov, 2004: 23-27).

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

İlim İşçileri Apartmanı

Mimar: S. Dadaşov, M. Useynov

Yapım Yılı: 1946

Daire Sayısı: 37

Daire Tipleri: iki, üç, dört

Şekil 3. “İlim İşçileri” Apartmanı (Kasımzade, 1967-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

“İlim işçileri” apartmanının inşa edildiği zamanlarda plan çözümleri, ilgili standart ve yönetmeliklerin talepleriyle düzenleniyordu. Sovyet hükûmetinin kanunlarına göre konutlarda hizmetli odası gibi odaların olması kabul edilebilir bir şey değildi. Buna rağmen bu binada hizmetli odası yer almaktadır.

Mingechaurgesstroy Apartmanı

“Mingechaurgesstroy” apartmanı beş kattan oluşmakta ve binada toplam 25 daire bulunmaktadır (Şekil 4). Bu dairelerin 15’i tek odalı, 5’i iki odalı ve 5’i üç odalıdır. Bina’nın köşe dönüşüne yerleştirilen merdivene 1940–1950 döneminde sıklıkla rastlanmaktadır. Merdivenin bu konumu iki tarafında ka-

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

lan dairelerin iç mekân düzeninde sorunlara yol açmıştır. Ayrıca odaların ince uzun forma

sahip olması ve birbirinin içinden geçilmesi de diğer bir problemidir.

Mingechaurgesstroy Apartmanı

Mimar: G. Alizade; M. Madatov

Yapım Yılı: 1950

Daire Sayısı: 25

Daire Tipleri: tek, iki, üç

Şekil 4. “Mingechaurgesstroy” Apartmanı (Kasımzade, 1967-plan, Tural Sadıglı Arşivi, 2016-fotoğraf)

Azneftzavod Apartmanı

“Azneftzavod” apartmanı beş kattan oluşmaktadır. Binada toplam 80 daire bulunmaktadır (Şekil 5). Bu dairelerin 8’i stüdyo, 32’si tek odalı, 28’i iki odalı, 12’si üç odalıdır. Bina cephe olarak simetrik görünse de, plan olarak simetrik değildir. “Azneftzavod” apartmanının sol kısmında on bir sağ kısmında ise dokuz daire yer almaktadır. Plandaki bu asimet-

ri cephe elemanlarında ve genel görünüşte algılanmamaktadır. Binanın sol kısmına ait on bir daireden ikisi stüdyo, üçü tek odalı, dördü iki odalı ve ikisi üç odalıdır. Sağ kısımdaki dairelerden biri stüdyo, beş adedi tek odalı, üçü iki odalı ve iki adedi üç odalıdır. Binanın zemin katı ticari alanların kullanımı amacıyla planlanmıştır. Dairelerin hepsinde çift yöne bakan cephe ile doğal havalandırma sağlanmış, açık ve kapalı balkonlar tasarlanmıştır.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Şekil 5. “Azneftzavod” Apartmanı (Kasımzade, 1967-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

Artist Evi Apartmanı

“Artist Evi” apartmanı özel talep doğrultusunda projelendirilmiştir. Bu binada toplam 60 daire yer almaktadır (Şekil 6). Bu dairelerin 20’si tek odalı, 20’si iki odalı, 5’i üç odalı

ve 15’i dört odalıdır. Binanın ana kısmı altı kattan, ön cephedeki orta kısmı ise sekiz kattan oluşmaktadır. Binanın planı ve cephedeki elemanlar tamamen simetrik şekilde tasarlanmıştır.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarhar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Artist Evi Apartmanı

Mimar: S. Dadasov, M. Hüseyinov

Yapım Yılı: 1946

Daire Sayısı: 60

Daire Tipleri: tek, iki, üç, dört

Şekil 6. “Artist Evi” Apartmanı (Kasımzade, 1967-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

1950 – 1990 YILLARI

Toplu yaşama alanlarının inşası için mevcut proje teknikleri 1950’lerde yetersiz kalmış, tip proje metot olarak kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. 50’li yılların sonlarından 90’lı yılların başlarına kadar konut inşaatlarında tekdüzelik gözlenmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliği, devletin, halkın tamamını kapsayan evsizlik problemine yoğunlaşması ve her aileye devlet tarafından ev temin edilmesi politikasının yürütülmüş olmasıdır. Bu dönemde inşa edilen evlerin ölçüleri minimuma indirilerek nicelik ön plana çıkarılmıştır (Kasımzade, 1967: 32).

23 Ağustos 1956 tarihinde SSCB Bakanlar Kurulu tarafından “İnşaatın endüstrileştirilmesi” isimli kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla amaçlanan, kalitenin artırılmasının yanı sıra inşaat maliyetinin minimuma indirilmesidir. Bu süreç daha da yoğunlaştırılmış ve 1957’den başlayarak tip projeler uygulamaya geçirilmiştir (Kasimov, 2004: 30-31).

Böylece evsizlik probleminin hızlıca çözülmesi için küçük, estetik değerlerden uzak, birbirine benzer projeler üreilmeye başlamıştır. Bu dönem inşa edilen toplu konut yapıları (tip proje) seri numaralarıyla adlandırılmıştır. Yapı isimleri yerine seri numaralarla adlandırma yöntemi, inşaatın endüstrileşmesi, ya-

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

pının fabrikasyon bir nesneye dönüşmesinin göstergesi olmuştur.

Özellikle 1960-80’li yıllar konut inşaatında büyük oranda panel sistemin kullanıldığı dönem olarak göze çarpmaktadır. Bu sistemle evsizlik sorununun kısa sürede çözüleceği umut edilmiştir. Zamanla tip proje ile kazanılan hızla birlikte, teknik, ekolojik, işlevsel, estetik ve özellikle kalite yönünden birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır (Agade ve diğ., 2012: 36).

Araştırma kapsamında 1950-1990 yılları arasında Bakü’de inşa edilen, 1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı, 1 – 400AN Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı, 1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı,

1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı ve Monolit Apartmanı mekân ilişkileri bağlamından incelenmiştir.

1 AZ – 400 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

1966–1967 yıllarında, “Azdevletlayihe” Enstitüsünün projecileri ve devletin konut inşaat kuruluşlarında görev yapan uzmanların katılımıyla iki yılda yeni bir tip konut projesi geliştirildi. Bu yeni proje, 1AZ – 400 AS seri numaralı, 9 katlı büyük panelli konut projesiydi (Kasimov, 2004: 39-41).

1AZ – 400 AS seri numaralı binalar 9 katlıdır. Bu seride üç ve dört odalı olmak üzere iki tip daire bulunmaktadır (Şekil 7). Salon ve mutfak alanları küçüktür.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

1 AZ – 400 AS Seri Numaralı

Toplu Konut Yapısı

Mimar: Azerbaycan Cumhuriyeti
Devlet Şehircilik ve Mimarlık
Komitesi

Yapım Yılı: 1966-1967 yılları arası

Daire Sayısı: 18

Daire Tipleri: üç, dört

Şekil 7. “1 AZ – 400 AS” Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı (Kasimov, 2004-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

1 – 400 AN Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Bakü’de 50-60’lı yıllarında 1–400 AN seri numaralı 5 katlı konut projeleri, ilk büyük paneli toplu konut yapılarıdır. Stüdyo, tek odalı ve iki odalı toplam 60 daireden oluşmaktadır

(Şekil 8). Diğer proje tiplerinden farklı olarak, üç odalı dairelerin olmaması toplam daire sayının fazla olmasına imkân sağlamıştır. Her kat, kenar bloklarda 6 daire (stüdyo, tek odalı ve iki odalı), orta blokta 6 daire (sadece tek odalı) olacak şekilde planlanmıştır (Kasimov, 2004: 33-34).

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

1 – 400 AN Seri Numaralı Toplu

Konut Yapısı

Mimar: Azerbaycan Cumhuriyeti
Devlet Şehircilik ve Mimarlık Komitesi

Yapım Yılı: 1957-1963 yılları arası

Daire Sayısı: 60

Daire Tipleri: stüdyo, tek, iki

Şekil 8. “1 – 400 AN” Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı (Kasimov, 2004-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

Bu yapıların uzun zaman önce yapıldıkları göz önünde bulundurulursa, yapısal durumlarının günümüzde pekiyi olmadığı ve yaşam sürelerini doldurdukları söylenebilir. Günümüzde bu binaların genelinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Şöyle ki, daha büyük mekân elde etmek için, salon ve mutfak arasındaki bölücü duvarlar yıkılmış ve bazı dairelerde salondan girilen balkonların kapatılarak salon alanına katıldığı gözlenmiştir.

1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

Genellikle 4–5 katlı olan bu konutlar 464 AS seri numaralı tip proje olarak inşa edilmiştir. Maksimum sınırlama sonucunda en son gelişen konut planında alanlar daha da minimize edilmiş, odalar, mutfak, koridor ve ıslak hacimler önceki tip planlara oranla daha da küçülmüştür (Kasimov, 2004: 37-38). Toplam 50 daireden oluşmaktadır (Şekil 9).

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

**1 – 464 AS Seri Numaralı Toplu
Konut Yapısı**

Mimar: Azerbaycan Cumhuriyeti
Devlet Şehircilik ve Mimarlık Komitesi

Yapım Yılı: 1963 yılında başladı

Daire Sayısı: 50

Daire Tipleri: stüdyo, tek, iki, üç

Şekil 9. “1 – 464 AS” Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı (Kasimov, 2004-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

Bu seride yaşama alanlarının küçülmesinin yanı sıra bloklardaki daire sayısı artırılmıştır. Kenar bloklarda 8 daire (stüdyo ve tek odalı), orta blokta 2 daire (iki odalı ve üç odalı) olmak üzere bir katta 10 daire vardır.

Bu konut tipinde önceden konut olarak kullanılan zemin kat şimdi ticaret olarak kullanılmaktadır.

1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı

1-450A seri numaralı toplu konut yapısı 58 daireden meydana gelmektedir (Şekil 10). Tek ve iki odalı dairelerden oluşmaktadır. Bu projede üç odalı daireler mevcut değildir. Cephesi diğer tip projelerle benzerlik gösterse de bu tipte bütün dairelerde balkon mevcuttur ve ölçüleri standarttır. Dairelerin kul-

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

lanımı için 1. katta depo alan düşünölmüştür
(İvanov, 1961: 39).

**1 – 450 A Seri Numaralı Toplu
Konut Yapısı**

Mimar: Azerbaycan Cumhuriyeti
Devlet Şehircilik ve Mimarlık
Komitesi

Yapım Yılı: 1960 yılında başladı

Daire Sayısı: 58

Daire Tipleri: tek, iki

Şekil 10. “1 – 450 A” Seri Numaralı Toplu Konut Yapısı (Kasimov, 2004-plan, Tural Sadig-
li Arşivi, 2016-fotoğraf)

Günümüzdeki kullanımında ön cephede bulunan balkonların genellikle kapatılarak salon alanına katıldığı görölmektedir. Çevrede zamanla oluşan değişikliklerle yol kotu yükselmiş, bu binalarda giriş katının aşağıda kalmasına sebep olmuş ve sonuç olarak güneş alma sorunu yaşayan daireler oluşmuştur. Bu nedenden dolayı bu dairelerin zamanla kullanım işlevi değişmiş ve ticari amaçla kullanılmaya başlanmıştır.

*1 AZ – 400 AS, 1 – 400 AN, 1 – 464 AS ve 1 – 450 A Seri Numaralı Toplu Konut Yapıları farklı tarihlerde, birden fazla sayıda uygulanmıştır.

Monolit Apartmanı

Monolit apartmanı on altı katlı ve 80 daireden oluşmaktadır (Şekil 11). Bu dönem Bakü’de inşa edilen en yüksek katlı apartmanlardan biridir. Yarışma sonucu seçilen projede stüdyo, tek odalı ve iki odalı daireler simetrik olarak

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

yerleştirilmiştir. Dairelerin alanları Sovyet dönemi yapılarından oldukça büyüktür.

Monolit Apartmanı

Mimar: A. Belekön

Yapım Yılı: 1975

Daire Sayısı: 80

Daire Tipleri: stüdyo, tek, iki

Şekil 11. “Monolit” Apartmanı (Kasimov, 2004-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

1990’den GÜNÜMÜZE

1990’lar yüksek katlı yapıların inşa edilme-ye başladığı, aynı zamanda Azerbaycan’ın tekrar bağımsızlığını kazandığı dönemdir. Aynı yüzyılda ülkede ikinci kez değişen siyasi yapı ile birlikte ekonomik şartlar ve mimariyi şekillendiren değerler de değişmiştir. Konut inşaat sektöründeki ilk değişim, devlet

tarafından yürütülmekte olan toplu konut inşaatlarının azalması ve 90’lı yılların ortalarına doğru tamamen durdurulmasıyla oluşmuş hareketsizliktir (Kasimov, 1994: 82-83).

Sovyet dönemi yapılarında daire alanları, oda ölçüleri, kat yükseklikleri ve diğer teknik parametreler standart ve yönetmeliklerle sınırlandırılmaktaydı. Bu dönemdeki yapılar

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarhar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

ise özel girişim ve yatırımla yapıldığı için tasarımı sınırlandıran bir etken yoktu (Agazade ve diğ., 2012: 58).

Bu dönemde mimarları kısıtlayan tek etken işverenin maddi durumuydu. Bu nedenden dolayı genellikle, 1990 sonrası yapılar, 1950-1990 dönemine göre farklı malzemelerin kullanıldığı, büyük mekânların olduğu, daha serbest tasarımlardan oluşmaktadır.

Azerbaycan’da geniş ölçekte ticari endeksli yüksek katlı toplu konut binalarının yapımı 2000’li yıllardan itibaren başlamıştır. Birçok örnekte, bu yapıların mimari çözümlemelerinde standartların dışına çıkıldığı, doğal havalandırmanın sağlanmadığı, evlerin birbirlerine çok yakın inşa edildiği, şehir planlama düzenlemelerine uyulmadığı, yangın ve güvenlik kurallarının göz ardı edildiği gözlenmiştir (Kasımov, 1994: 93).

Araştırma kapsamında 1990’dan günümüze Bakü’de inşa edilen, “Memar-2” kooperatif apartmanı, S. Vurgun ve L. Tolstoy sokaklarının birleşimindeki apartman, Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet sokaklarının birleşimindeki apartman mekân ilişkileri bağlamından incelenmiştir.

*S. Vurgun ve L. Tolstoy sokaklarının birleşimindeki apartman ile Azatlık Caddesi ve Abbas Sehet sokaklarının birleşimindeki apartmanların isimleri olmadığı için sokak adlarıyla tanımlanmıştır.

Memar-2 kooperatif apartmanı

“Memar-2” kooperatif apartmanı on katlı ve 54 daireden oluşmaktadır (Şekil 12). Kooperatif apartmanlarının özelliklerinden biri de sınırlamaların ortadan kaldırılmış olmasıdır. “Memar-2” kooperatif apartmanındaki daireler alan olarak Sovyet dönemi yapılarından oldukça büyüktür (Kasımov, 2000: 85).

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Memar-2 kooperatif apartmanı

Mimar: Azerbaycan Mimarlar Birliği

Yapım Yılı: 1997

Daire Sayısı: 54

Daire Tipleri: iki, üç

S. Vurgun ve L. Tolstoy sokaklarının birleşimindeki apartman

Mimar: Adalet Aliyev

Yapım Yılı: 2006

Daire Sayısı: 70

Daire Tipleri: tek, iki, üç

Şekil 13. “S. Vurgun ve L. Tolstoy Sokaklarının Birleşimindeki” Apartman (Aliyev, 2013-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Azathık Caddesi ve Abbas Sehet Sokakları- nın Birleşimindeki Apartman

Her katta dört daire bulunan bu apartman,
toplam 112 daireden oluşmaktadır (Şekil 14).

Plan şeması tek, iki ve üç odalı dairelerden
oluşmaktadır. Binanın cephesi beyaz Bakü ta-
şıyla (aglayla) kaplanmıştır. Binadaki balkon-
lar bütün daire tiplerinde aynı alana sahiptirler.

Azathık Caddesi ve Abbas Sehet sokaklarının kesisimindeki apartman

Mimar: Afilan Sadigli

Yapım Yılı: 2013

Daire Sayısı: 112

Daire Tipleri: tek, iki, üç

Şekil 14. “Azathık Caddesi ve Abbas Sehet Sokaklarının Birleşimindeki” Apartman (Af-
lan Sadigli, 2016-plan, Tural Sadigli Arşivi, 2016-fotoğraf)

Dairelerin kullanımı için giriş katında yardım-
cı alanlar planlanmıştır. Binanın birinci katı
ticari alanların kullanımı amacıyla planlan-
mıştır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, Bakü’deki çok katlı konut yapı-
larının mekânsal ilişkilerinin ve dış görünüş-
lerinin zamana bağlı olarak değişiklik göste-
rip göstermediği araştırılmış ve inşa edildiği

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısına göre şekillendiği ortaya konmuştur.

Konut ve konut tasarımı, insanın tarihsel gelişimi ile örtüşmekte ve mimarlık kavramını da içerisine alarak günümüze gelmektedir. Bu süreç içerisinde kültürün katkısı, yadsınmaz bir gerçekliktir. İnsan, kültür ve mimarlık kavramları birbirleri ile yakın etkileşimde bulunan, zaman zaman birbirlerinin sınırlarını çizen olgulardır. Mimarlık ve kültür etkileşimi tarihin farklı dönemlerinde izini bırakırken, konut ve konut tasarım kültürü de, buna paralel bir tavır sergilemiştir (Asasoğlu, 2013: 58)

Konut, iletişim, etkileşim, mekân, zaman ve anlamın bir örüntüsüdür. Ait olduğu etnik grubun özelliklerini, yaşam biçimini, davranış kurallarını, çevresel tercihlerini ve imgelelerini yansıtır. İnsan yaşamıyla özdeşleşmiş bir olgu olan konut, doğan, büyüyen, evlenen, çocuk büyüten, çalışan, yaşlanan ve zamanı geldiğinde ölen insan için sosyal, siyasal ve ekonomik dizgelerin bir parçasıdır. Dolayısıyla bu anlamda konut bir kültürün imgeleleriyle ve dünya görüşüyle doğrudan ilintilidir (Gür, 2000: 11-12).

Konut, bireyin hayatında barınmadan öte korunma, sosyalleşme, aidiyet geliştirme gibi farklı anlamları da çağrıştırmaktadır. Bu yönüyle konutu, duvarlarla çevrili fiziki mekânlar olarak ifade etmek yeterli olmaya-

caktır. Konut mimarisi, yaşam kültürünün, uygarlığın, sosyal ve ekonomik yapının bir yansımasıdır. Bu yansıma zaman zaman değişime uğramaktadır.

İncelenen yapılarda; salon, her üç dönemde de konutun en fazla alan büyüklüğüne sahip mekândır. Tek ve iki odalı dairelerde 1920–1950 döneminde, stüdyo ve üç odalı dairelerde ise 1950-1990 döneminde, salon m²'sinin dairenin toplam alanına oranı, diğer dönemlere kıyasla fazladır. 1920-1950 yılları ve 1950-1990 yılları arasında, daire tipine göre yatak odalarından biri ile salon arasında bağlantı görülmektedir. Bu duruma 1990'dan günümüze olan dönemde rastlanmamaktadır.

İki odalı dairelerde 1920–1950 döneminde, stüdyo ve tek odalı dairelerde 1950-1990 döneminde, üç odalı dairelerde ise 1990'dan günümüze olan dönemde mutfak m²'sinin daire içindeki alanı diğer dönemlere kıyasla fazladır. 1990 sonrası dönemde tasarlanan yapılarda mekân büyüklükleri belirlenirken kullanıcı sayıları da dikkate alınmıştır. 1950-1990 döneminde tasarlanan yapılarda kullanıcı sayısı önemsenmemiştir. 1950-1990 yılları arasında inşa edilen apartmanlarda oda sayısı artsa bile mutfak büyüklüğü aynı kalmıştır. Bu dönemde, mutfak alanının, kullanıcı sayısı ile orantılı olduğu düşünülmemiştir. Yine bu dönemde yapılan toplu konut yapılarının bazılarında, mutfak ayrı bir mekân olmasına rağmen, sadece salondan ulaşılmaktadır.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

Tek, iki ve üç odalı dairelerde 1950–1990 döneminde, yatak odası/odaları m²'sinin dairenin toplam alanına oranının, diğer dönemlere kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir. 1920-1950 yılları arasında incelenen apartmanların, tek ve iki odalı dairelerinde bir yatak odası hem salon hem de sirkülasyon hacmi ile bağlantılıdır. Üç odalı dairelerde ise bir yatak odasının içinden diğer bir yatak odasına geçilmektedir. Benzer durum 1950-1990 yılları arasında da görülmektedir. Çoğu daire tiplerinde yatak odalarından birine sadece salondan geçilmekte, çok azının ise hem salon hem de sirkülasyon hacmi ile bağlantısı vardır. Birden fazla yatak odası olması durumunda, diğer yatak odalarına bağımsız bir şekilde sirkülasyon hacminden giriş sağlanmaktadır.

Sirkülasyon hacmi dairenin planlanma şekline en çok etkilenen mekândır. Stüdyo dairelerde 1920–1950 döneminde, tek, iki ve üç odalı dairelerde ise 1990'dan günümüze olan dönemde, sirkülasyon hacmi m²'sinin dairenin toplam alanına oranının, diğer dönemlere kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir.

Stüdyo ve tek odalı dairelerde 1950–1990 döneminde, iki ve üç odalı dairelerde ise 1990'dan günümüze olan dönemde, ıslak hacim m²'sinin dairenin toplam alanına oranının, diğer dönemlere kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir. 1950-1990 yılları arasındaki dönemde incelenen, 400 AN seri numaralı toplu konut yapısının tüm daire tip-

lerinde, banyoya sirkülasyon hacminden ve mutfaktan ulaşılabilir. Banyonun bu iki mekâna da açılan kapısı vardır. Bu seride yapılan bu uygulama daha sonraki serilerde tekrarlanmamıştır. 1990'dan günümüze olan dönemde ebeveyn banyosu uygulamaları başlamıştır. Bu nedenle daire içindeki toplam ıslak hacim alanı artmıştır.

Mekânların büyüklükleri ve mekânların birbirleri arasındaki ilişkiler yapıların inşa edildiği döneme göre farklılık göstermektedir.

1913'te Frederick Winslow Taylor tarafından sanayideki işlerin birleştirilip standart hale dönüştürülmesi fikri öne sürülmüş, Henry Ford tarafından uygulamaya koyulmuştur. Taylor'un tasarladığı Fordist model ile çok sayıda ürün, kısa sürede ve az işgücü ile elde edilmektedir. Bu sistem, yapı sektöründe de köklü değişimlere yol açacak devrim niteliğinde olmuştur. Kitlesel üretimle tek tipleşen ürünler, emekten ve zamandan kazanç sağlansa da el işçiliği ile oluşan kişiye özel farklı tasarımlar azalmış, aynışma olgusu kendini göstermiştir (Hasol, 1967: 10).

Endüstri Devrimi'nin ana unsuru olan kitlesel üretim kısa sürede az iş gücü ile çok sayıda ürün elde edilmesini sağlamıştır. Her nesne parçalar halinde tasarlanıp, her parçanın da seri üretimle çoğaltılması ve birleştirilmesiyle, aynı anda yüzlerce ürün elde edilmeye başlanmıştır. Nesnelerin standartlaşmasını

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

sağlayan bu sistem sayesinde mobilya, inşaat malzemeleri ve yapım teknikleri üzerine pratik çözüm yolları türemiştir. Böylece 1930’lu yıllarda prefabrik konut formu gündeme gelmiştir (Talu, 2012: 16).

Prefabrik konut Dünya’da 1930’lu yıllarda gündemdeyken, Bakü’de ise 1950’li yıllarda söz edilmeye başlanmıştır. 1950-1990 yılları arasında inşa edilen yapılar oldukça yalın bir cepheye sahiptir. Genellikle basit dikdörtgen bir forma sahip olan bu yapılarda estetik mimari elemanlar kullanılmamıştır.

O dönem panel sistem fabrikalarında ek üretim imkânlarının olmaması projecileri ve üreticileri sınırlamaktaydı. Binayı oluşturan panellerin, iç ve dış elemanlarının boyut ve çeşit olarak sınırlı olması, bina cephelerinde değişikliğe ve çeşitliliğe gidilmesini zorlaştırmıştır (Kasimov, 2004: 10).

1950 öncesi dönemde inşa edilen yapılar ise, cephe süslemeleriyle diğer konut yapılarından ayrılmaktadır. Sokağa bakan cepheler beyaz Bakü taşıyla (Aglay) kaplanmıştır. Çok sayıda sanatsal değere sahip balkonlar, teraslar, cumbalar, kornişler ve bunun gibi cepheye değer katan mimari elemanlar bulunmaktadır. Cepheler bir kısım tarafından değerli kabul edilse de, Komünist Partisi ve Sovyet hükûmeti kanadından birtakım eleştirilere maruz kalmıştır.

Dünyada 19. yüzyıl sonundan itibaren artan modernleşme faaliyetleri sonucunda kentlerin nüfusu artarken, fiziksel çevre de hızla dönüşmüştür. Artan konut talebini çözmeye çalışmak o zamana dek sürdürülen yaşam anlayışında önemli değişimler yapılmasını gerektirmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan apartman kavramı ailelerin tek çatı altında toplanmalarının ilk biçimlerinden biridir (Coşkun ve Ötkünç, 2017: 36). Bu durum 20.yüzyılın sonuna doğru daha yüksek katlı konutlar şeklinde kendini göstermiştir. Nüfus artışı, teknik imkânların artması, kar sağlama düşüncesi ve kentsel alanın azalması bu duruma neden olan etkenler arasında sayılabilir. Bakü’de bu dönemde daha yüksek katlı konutlar yapıldığı, tekrar Bakü taşı (Aglay) kullanıldığı ve cephe estetiğine daha çok önem verildiği görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada Bakü’deki çok katlı konut yapılarının, 1920–1950, 1950–1990 ve 1990’dan günümüze kadar olan üç dönemde geçirdiği mekânsal ve görsel değişim sürecinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda ele alınan 13 çok katlı konut yapısının plan şemaları incelenmiş ve dönemlere göre değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler, Endüstri Devriminin ve Sovyetler Birliğinin toplu konut siyasetinin, Bakü’deki çok katlı konut yapılarının mekânsal ve görsel özellikleri üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarhar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

1920’li yıllarda Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Sovyetler Birliğine katılmış, 1920-30’lu yıllarda ise Bakü’de sosyal konut inşaatları başlamıştır. Bu yıllarda inşaat alanının her metrekaresinde kullanılan demir ve çimento sınırlı tutulmuş, yüksek maliyetli malzemeler ise sadece özel projelerde kullanılmıştır. İnşaa edilen bu sosyal konutların alanları, oda sayıları, kat yükseklikleri ve diğer teknik parametreler yönetmeliklerle sınırlandırılmıştır.

1950’li yıllarda panel sistem fabrikaları kurulmuş ve tip proje uygulanmaya başlamıştır. 1955 yılında “Mimari projelerde ve inşaatlarda aşırılığın önlenmesi” hakkında SSCB Bakanlar Kurulu tarafından bir kanun çıkarılmıştır. 1950-1990 yılları arasında evsizlere yönelik hızlı ve düşük maliyetli konut üretmek için devlet tarafından tip proje yöntemi geliştirilmiştir. Avantajlarının yanı sıra bu yöntemin, düşük kaliteli, sanatsal değerlerden yoksun, birbirinin tekrarı ve monoton olması gibi dezavantajları da vardır. Bu dönemde inşa edilen çok katlı konut yapıları diğer dönemlere kıyasla hem cephe olarak yalın hem de mekânsal olarak küçüktür.

1991 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazanmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren yüksek katlı binaların yapım hızı artmıştır. Bu dönemlerde inşa edilen konutların alanı, kat sayısı, yüksekliği, oda sayısı hiçbir yönetmelikle düzenlenmemiş, sadece ekonomik imkânlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Bu dönem yapılarını diğer dönemlerden görsel olarak ayıran en önemli özelliklerden biri de malzeme seçiminde sınırın olmamasıdır. 1950-1990 yıllarına kıyasla bu dönemde mimarlar, malzeme seçimi, boyut ve yaratıcılık konusunda sınırlandırılmamaktadır.

ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında, 1920-1950 yılları arasında 5 adet, 1950-1990 yılları arasında 5 adet ve 1990’dan günümüze 3 adet olmak üzere, toplam 13 adet çok katlı konut yapısı mekânsal ve görsel açıdan incelenmiştir. Mimari planlara ulaşmada yaşanan zorluklar nedeniyle konut sayısı azdır. Çalışmada yapılan genellemeler, incelenen 13 adet konut içindir. Başka bir örneklem üzerinden yapılan araştırmada farklı sonuçlara ulaşılabilir. İleride yapılacak çalışmalar için, daha güvenilir istatistiksel verilere ulaşabilmek adına konut sayısının artırılması önerilmektedir.

Araştırma, kentleşme ve konut üretimi ilişkisi bağlamında geliştirilebilir. Türkiye’deki kentleşme sürecinin konut üretim modelleri üzerindeki etkilerinin İstanbul kenti özelinde incelendiği çalışma referans alınabilir. Sözü edilen çalışma, modernleşme çerçevesinde 4 dönemde ele alınmış, kentleşme ve aktörlerin konut üretimi üzerindeki etkileri tartışılmıştır (Akgün Gültekin, 2017: 397-412).

Bakü’de çok katlı konut yapılarının kent morfolojisi üzerindeki etkisi ile ilgili bir araştırma

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

da yapılabilir. Araştırmada, Ankara tarihi kent merkezinin, 1839-1944 yılları arasında, kent ölçeğinde, morfolojisinin (doluluk-boşluk, sokak dokusu ve fonksiyonel dağılımı) değişimi üzerine yapılan çalışmadan yararlanılabilir (Mihçioğlu Bilgi, 2013: 20-27).

Benzer bir araştırma İstanbul özelinde yapılmıştır. Sözü edilen çalışma birbirinden farklılaşan 1923 öncesi, 1923-1950 dönemi, 1950-1980 dönemi ve 1980 sonrası dört dönem olarak ele alınmıştır. Çalışmada, 19. yüzyıl sonundan günümüze kadar inşa edilen çok katlı konut yapılarının, mekân büyüklükleri ve bu mekânların birbirleriyle olan ilişkilerinde görülen değişimler incelenmiş ve ekonomik, sosyal ve politik bağlamda değerlendirilmiştir (Eren, 2014:3-8). İleride yapılacak bir çalışmada bu araştırmanın verileriyle bir karşılaştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

AGAZADE, R., İBRAHİMLİ, Y., (2012).

Azerbaycan memarlığı inkişaf yollarında (Azerbaycan mimarisi gelişim yollarında). Bakü, Azerbaycan: Elm Yayınevi, ss.58

AKGÜN GÜLTEKİN, A., (2017). The effect of Turkey's urbanization process on the models of housing production. Academic Journal of Science, 7(3): ss.397-412

ALİYEV, E.T., (2013). Konstruktivizm dövrü: 20ci əsrin 1920 -1930cu illərində Bakı arxitekturası (Konstruktivizm devri: 20. yüzüylın 1920 – 1930 yıllarında Bakü mimarisi). Bakü, Azerbaycan: Şerq-Qerb Yayınevi, ss.55

ASASOĞLU, A., (2013). Konut ve konut alanları örneğinde mimarlık serüveni. International Journal of Architecture and Planning, 1(1): 57–65. ISSN: 2147-9380

COŞKUN, B.S., ÖTKÜNÇ, A., (2017). İstanbul'da brütalist bir yapı: Maruf Önal'ın Kaplançalı Apartmanı, Mimarlık Dergisi,(397): ss.36-42

EREN, T., (2014). İstanbul'daki çok katlı konut yapılarında mekânsal değişim sürecinin analizi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, Türkiye, ss.3-8

FATULLAEV, Ş.S., (1986). Градостроительство и архитектура азербайджана начало 19 веков-20 века (Azerbaycan'da şehircilik ve mimarlık 19. yüzüyl başlangıcı - 20. yüzüyl). Leningrad: Stroyizdat Yayınevi, ss.42

GÜR, Ş.Ö., (2000). Doğu Karadeniz örneğinde konut kültürü”, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, ss.11-12

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

HASOL, D., (1967). Yapının endüstrileşmesi. Mimarlık, (2): ss.9-14

İVANOV, V., (1961). Застройка баку и его пригородов (Bakü ve civarında inşaat). Bakü, Azerbaycan: Arxitektura SSSR Yayınevi, ss.39

KASIMOV, A.T., (1994). Yaşayış tikintisinin problemləri (Konut inşaatının sorunları). Bakü, Azerbaycan: Respublika Elmi-Texniki Konfransı, 82-83-93

KASIMOV, A.T., (2000). Azərbaycanda 20ci əsr yaşayış memarlığının inkişafı (Azerbaycan'da 20ci yüzüyl konut memarlığının gelişimi). İnşaat və Memarlıqda Elmi Yeniliklər-Elmi Əsərlər Məcmuəsi (İnşaat ve Mimarlık Bilimsel Yenilikler-Bilimsel Eserler Mecmuası). Bakü, Azerbaycan, ss.85

KASIMOV, A., (2004). Azərbaycanda kütləvi tikinti memarlığı (Azerbaycanda toplu yapı mimarisi). Bakü, Azerbaycan: Elm Yayınevi, ss. 10, 23-27, 30-41

KASIMZADE, G.A., (1967). Проблемы развитие азербайджанской советской архитектуры (Azerbaycan sovyet mimarisinin gelişim sorunları). Bakü, Azerbaycan: Kommunist Yayınevi, ss.32

MIHÇIOĞLU BİLGİ, E., (2013). The physical evolution of a capital city: morphological analysis of the historic city of ankara between 1839 and 1944. Saarbrücken, Almanya: Lap Lambert Academic Publishing, ss.20-26

TALU, N., (2012). Bir arzu nesnesi olarak ev. E-Dergi Sanat Tarihi, Sayı (2): ss.1-21

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://gomap.az/maps/az/@/map>
Azerbaycan'ın Haritası (E.T. 02.03.2018)

Yazar Notu 1. Tezin kuramsal kısmı oluşturulurken konu gereği genellikle Rusça ve Azerice kaynaklara ulaşılmış ve birinci yazar tarafında Türkçeye çevrilmiştir.

Yazar Notu 2. Bu makale birinci yazar tarafından, ikinci yazar danışmanlığında İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı'nda, 2016 yılında tamamlanmış olan "Bakü' deki Çok Katlı Konut Yapılarında Mekânsal Değişim Süreci" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlkbahar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Increase in population density, innovations in technology, economic, social and political factors have caused the change of multi-storey residential buildings in Baku, both spatially and visually in time. Baku is the first city that has been under the influence of socialism and also where the change due to this influence is experienced fastest in Azerbaijan. Besides, due to the existing examples of currently used living areas in Baku together with the knowledge of no previous studies about them in this context were the reasons for the selection of the city as the study area. As a result of the literature survey, three striking periods occur in the developmental process of multi-storey housing production in Baku in the 20th century. The first period between 1920 and 1950 is the beginning of social housing production in Baku and Azerbaijan Democratic Republic's joining in the Soviet Union; the second period between 1950 and 1990 is the period when the stereotype projects were built; and the last period from 1990 until today is when the construction speed of high-rise buildings increased and Azerbaijan Republic gained independence. **Aim:** In this study, it was aimed to examine the spatial transformation process of multi-storey residential buildings in Baku during the three identified periods; between 1920 and 1950, between 1950 and 1990, from 1990 until today, and to determine the economic, social and political factors which were influential in this process. **Method:** The history of Baku has been investigated and the turning points affecting multi-storey residential buildings have been determined. The three identified turning points were discussed in economic, social and political contexts. 13 multi-storey residential buildings in the center of Baku with access to their drawings were selected. The buildings were photographed, the plans were simplified, and their literature surveys were completed. The results obtained were compared with the characteristics of the determined three periods. **Findings and Results:** The assessments showed that the Industrial Revolution and the social housing policy of the Soviet Union affected the spatial and visual characteristics of multi-storey residential buildings in Baku. In the 1920s, Azerbaijan Democratic Republic joined The Soviet Union and social housing constructions started in Baku in the 1920s and 1930s. In these years, iron and cement used per m² in the construction site was kept limited and high cost materials were saved for some special projects only. The construction areas, number of rooms, floor heights and other technical parameters of these social housing projects were restricted by regulations. The buildings constructed during this period can be distinguished from others with their facade ornamentations. The facades facing the streets are covered with white Baku stone (called 'Aglay'). There are many architectural elements adding

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2018 Sayı: 13 Kış İlbarhar Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

January / February / March / April 2018 Issue: 13 Winter Spring

ID:274 K:401

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

value to the facades such as; balconies, terraces, projections and cornices having great artistic values. While facades were considered to be valuable by some, they were subject to some criticism from the wing of the Communist Party and the Soviet Government. In the 1950s, precast wall panel producing factories were established and the stereotype projects were started to be built. In 1955, a law was issued by the Council of Ministers of the USSR on “the prevention of extremism in architectural projects and constructions”. Between 1950 and 1990, a stereotype project method was developed by the government to produce fast and low-cost housing for the homeless. Despite its advantages, this method has disadvantages such as; being poor quality, having lack of artistic values, and being monotonous and repetitive. The multi-storey residential buildings constructed during this period are both simple in facade treatment, and smaller in area, compared to the other periods. Aesthetic architectural elements are not used in these buildings, which usually have a simple rectangular form. Due to the fact that the interior and exterior elements of the precast panels forming the building were limited in size and variety, it was difficult to change and diversify the building facades. In 1991, Azerbaijan Democratic Republic gained its independence. Since the 1990s, the construction speed of high-rise buildings has increased. During this period, the construction area of residential buildings, number of floors, floor heights and the number of rooms were decided and realized not due to the regulations, but according to the financial means. One of the most important features of this period visually differentiating from others is that there was no limit in material selection. It is seen that Baku stone (Aglay) was started to be used again and facade aesthetics were given more importance. Compared to the previous period between 1950 and 1990, architects were no longer restricted in their choice of materials, size and creativity in this period.